

پیشگیری از جرم

«با رویکرد خودکنترلی از منظر عرفان

اسلامی - ایرانی»

دکتر اکبر وروایی

دانشیار دانشگاه علوم انتظامی امین

منوچهر سهرابی

کارشناس ارشد حقوق کیفری و جرم‌شناسی

سروشنامه:	وروایی، اکبر، ۱۳۵۱
عنوان و نام پدیدآور:	پیشگیری از جرم «با رویکرد خودکنترلی از منظر عرفان اسلامی - ایرانی» / اکبر وروایی، منوچهر سهرابی
مشخصات نشر:	تهران: آریاداد، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری:	۱۷۶ ص
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۸۲۴۲-۵۵-۰
وضعیت فهرست نویسی:	فیا
یادداشت:	کتابنامه
موضوع:	جرم و جنایت - ایران - پیشگیری
موضوع:	جرم و جنایت - پیشگیری - جنبه های مذهبی - اسلام
موضوع:	خویشن داری - جنبه های مذهبی - اسلام
سازمان افزوده:	سهرابی، منوچهر، ۱۳۵۴ -
رده بندی کنگ:	۱۳۹۵ پ ۹ / ۷۷۷۷۴۳۱ / HVV
رده بندی دیویی:	۳۶۴ / ۴۹ شماره کتابشناسی ملی: ۲۵۲۸۵۰۴

آریاداد

مشتیرین: از حرم

«با رویکرد خودکنترلی از - منظر عرفان اسلامی - ایرانی»

دکتر اکبر وروایی - منوچهر سهرابی

انتشارات: آریاداد

صفحه آرای: فاطمه حامد یکتا

چاپ و صحافی: راه نوین

چاپ یکم ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۲۴۲-۵۵-۰

قیمت: ۱۰۵/۰۰۰ ریال

فرایند تولید کلی و جزئی به هر صورت بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است.

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، میدان انقلاب اسلامی، ابتدای خیابان کارگر جنوبی

کوچه رشتچی، شماره ۳۸، طبقه ۲، واحد ۵

تلفن: ۶۶۵۷۴۱۱۵-۶ ۶۶۹۱۳۸۲۳-۶ ۶۶۹۱۳۹۸۸-۶

فهرست مطالب

پیشگفتا	۱۳
فصل نخست: پیشگیری و کنترل جرم	۱۵
مبحث نخست - پیشگیری از وقوع جرم	۱۶
گفتار نخست - مفهوم و تاریخچه پیشگیری از جرم	۱۶
بند نخست - مفهوم پیشگیری از جرم	۱۶
بند دوم - تاریخچه پیشگیری از جرم	۱۷
گفتار دوم - طبقه‌بندی تدابیر و اقدامات پیشگیری از جرم	۱۹
بند نخست - پیشگیری کیفری و غیر کیفری	۱۹
الف) پیشگیری کیفری (قضایی و انتظامی)	۲۰
۱. پیشگیری کیفری - انتظامی	۲۱
۲. پیشگیری کیفری قضایی	۲۲
۳. شاخصه‌های پیشگیری کیفری	۲۳
ب) پیشگیری غیر کیفری	۲۵
۱. پیشگیری وضعیتی یا موقعیت‌مدار	۲۵
۲. پیشگیری اجتماعی	۲۷
۱-۲. پیشگیری اجتماعی رشد‌مدار از بزهکاری	۲۷

- ۲-۲. ویژگی‌های پیشگیری اجتماعی رشدمدار..... ۲۸
- بند دوم - پیشگیری از جرم براساس گروه‌های هدف..... ۳۰
- الف) تدابیر پیشگیرانه نوع اول..... ۳۱
- ب) تدابیر پیشگیرانه نوع دوم..... ۳۱
- پ) تدابیر پیشگیرانه نوع سوم..... ۳۲
- ت) مقایسه تدابیر سه‌گانه پیشگیری از جرم..... ۳۲
- مبحث دوم - کنترل جرم..... ۳۲
- گفتار نخست - مفهوم کلی کنترل از منظر دانش مدیریت..... ۳۳
- بند نخست - مفهوم کنترل..... ۳۳
- بند دوم - مفهوم نظارت..... ۳۹
- بند سوم - مقایسه مفاهیم کنترل و نظارت..... ۴۱
- بند چهارم - مفهوم بازرسی..... ۴۲
- بند پنجم - مقایسه مفاهیم نظارت و بازرسی..... ۴۳
- بند ششم - مفهوم ارزیابی عملکرد..... ۴۴
- بند هفتم - انواع اقدامات کنترلی و نظارتی..... ۴۷
- الف) انواع اقدامات کنترلی و نظارتی از نظر ماهیت..... ۴۷
- ب) انواع اقدامات کنترلی و نظارتی از نظر مرجع..... ۴۷
۱. کنترل و نظارت الهی..... ۴۷
۲. کنترل و نظارت درونی (خودکنترلی)..... ۴۸
۳. کنترل و نظارت همگانی..... ۵۰
۴. کنترل و نظارت مدیریتی..... ۵۱

فهرست مطالب ♦ ۷

پ) انواع اقدامات کنترل و نظارت از نظر نوع سیستم	۵۱
۱. سیستم کنترل و نظارت رسمی و غیررسمی	۵۱
۲. سیستم کنترل و نظارت مستقیم و غیرمستقیم	۵۲
ت) سیستم کنترل و نظارت آشکار و پنهان	۵۳
۱. کنترل و نظارت آشکار	۵۳
۲. کنترل و نظارت پنهان	۵۴
ث) انواع اقدامات نظارتی براساس زمان اجرا	۵۵
۱. کنترل و نظارت پیش‌نگر (قبل از عمل)	۵۷
۲. کنترل و نظارت حین‌نگر (بنگام عمل)	۵۸
۳. کنترل و نظارت گذشته‌نگر (بعد از عمل)	۵۹
گفتار دوم - کنترل و نظارت در آموزه‌های دین	۶۰
بند نخست - ملاحظات اساسی در کنترل و نظارت از نظر اسلام	۶۰
بند دوم - انواع کنترل و نظارت در اسلام	۶۲
الف) خدا و فرشتگان	۶۲
ب) نفس لوامه	۶۳
پ) کنترل و نظارت همگانی	۶۴
ت) مدیران	۶۴
فصل دوم: خودکنترلی در نظریه‌های کنترل و پیشگیری از جرم	۶۷
مبحث نخست - خودکنترلی	۶۸
گفتار نخست - مرز بین کنترل و خودکنترلی	۶۹
گفتار دوم - وسوسه و خودکنترلی	۷۰

- گفتار سوم - منبع کنترل ۷۱
- بند نخست - انواع منبع کنترل ۷۱
- بند دوم - عوامل مؤثر بر تغییر منبع کنترل ۷۲
- مبحث دوم - جرم‌شناسی کنترل ۷۲
- گفتار نخست - تاریخچه و خاستگاه جرم‌شناسی کنترل ۷۵
- گفتار دوم - انواع کنترل جرم ۷۶
- بند نخست - کنترل می ۷۷
- بند دوم - کنترل بر روی ۷۸
- بند سوم - خودکنترلی ۷۸
- گفتار سوم - نظریه‌های جرم‌شناسی با رویکرد کنترلی ۸۰
- بند نخست - از آلبرت ریس تا پرفسور ۸۰
- بند دوم - نظریه دیوید ماتزا (بزهکاری و سرگردانی) ۸۲
- بند سوم - نظریه تراویس هیرسچی (کنترل اجتماعی) ۸۴
- بند چهارم - نظریه عمومی گات فرد ستون و هیرسچی (از کنترلی تا خودکنترلی) ۸۶
- گفتار چهارم - خودکنترلی در نظریه‌های جرم‌شناسی رشدنگر ۸۸
- بند نخست - نظریه تورن بری (میان کنشی) ۹۱
- بند دوم - نظریه سامپون و لوب (رده سنی کنترل اجتماعی) ۹۲
- بند سوم - نتیجه‌گیری نظریات حول جرم‌شناسی رشدنگر ۹۴
- فصل سوم: جایگاه خودکنترلی در عرفان اسلامی - ایرانی ۹۵
- مبحث نخست - مفهوم جرم از منظر قرآن و عرفان اسلامی - ایرانی ۹۶
- گفتار نخست - رابطه جرم و گناه ۹۸

فهرست مطالب ♦ ۹

۱۰۰.....	گفتار دوم - مجرم از منظر قرآن و عرفان اسلامی
۱۰۱.....	مبحث دوم - مبانی نظری خودکنترلی در عرفان اسلامی - ایرانی
۱۰۲.....	گفتار نخست - اثرات امور عرفانی و اسلامی در تکوین خودکنترلی
۱۰۳.....	بند نخست - اثر وعظی
۱۰۴.....	بند دوم - شفای بیماری‌های روانی
۱۰۵.....	بند سوم - اثر هدایتی
۱۰۶.....	گفتار دوم - نقش امر عرفانی در تکوین انگیزه و تأثیر انگیزه بر خودکنترلی
۱۰۹.....	مبحث سوم - کردار دانا و نبی و عرفانی در خودکنترلی
۱۰۹.....	گفتار نخست - ایمان به خدا و تأثیر آن بر عملکرد انسان
۱۱۰.....	بند نخست - نقش کنترلی توحید
۱۱۲.....	بند دوم - نقش کنترلی باور به نجات و امداد الهی
۱۱۳.....	گفتار دوم - نقش کنترلی ایمان به پیامبر و اسوه قرار دادن او
۱۱۴.....	گفتار سوم - نقش کنترلی عدل الهی
۱۱۵.....	بند نخست - عدالت فردی
۱۱۷.....	بند دوم - عدالت اجتماعی
۱۱۹.....	بند سوم - عدالت اقتصادی
۱۲۲.....	گفتار چهارم - نقش ایمان به آخرت در خودکنترلی
۱۲۴.....	مبحث چهارم - نقش راهبردی امر به معروف و نهی از منکر در کنترل فردی و اجتماعی جرم
۱۲۶.....	گفتار نخست - اهمیت و ضرورت امر به معروف و نهی از منکر
۱۲۷.....	گفتار دوم - آثار امر به معروف و نهی از منکر

۱۲۸.....	بند نخست - اثر معنوی
۱۳۰.....	بند دوم - اثر اجتماعی
۱۳۱.....	بند سوم - اثر سیاسی
۱۳۳.....	بند چهارم - اثر اقتصادی
۱۳۷.....	فصل چهارم: راهکارهای حصول خودکنترلی از منظر عرفان اسلامی - ایرانی
۱۳۸.....	بخش نخست - کلیات
۱۳۹.....	مبحث نخست - تعریف اسلامی - عرفانی خودکنترلی
۱۴۰.....	مبحث دوم - تاریخ نه عرفان اسلامی و ایرانی در خودکنترلی و پیشگیری از جرم
۱۴۲.....	بخش دوم - عوامل ضعف - بدک‌تربی
۱۴۲.....	گفتار نخست - عوامل مستقیم
۱۴۴.....	بند نخست - پیروی از هوای نفس
۱۴۵.....	۱. آفت زبان
۱۴۶.....	۲. حقد و حسد
۱۴۸.....	۳. حرص و آرز
۱۵۰.....	۴. غضب
۱۵۲.....	۵. حب جاه و مقام
۱۵۳.....	۶. تکبر و غرور
۱۵۵.....	۷. شهوانیت
۱۵۷.....	بند دوم - غفلت از خدا
۱۵۸.....	بند سوم - غفلت از خود
۱۵۹.....	بند چهارم - وابستگی به زینت دنیا و وسوسه شیاطین

فهرست مطالب ♦ ۱۱

گفتار دوم - عوامل غیرمستقیم.....	۱۶۱
بند نخست - ضعف نفس.....	۱۶۲
بند دوم - ضعف اراده.....	۱۶۲
بخش سوم - راهبردهای عملی تحول مکانیسم نفسانیت به خودکنترلی از منظر عرفان اسلامی.....	۱۶۳
گفتار نخست - مجاهده نفس.....	۱۶۳
گفتار دوم - تزکیه - تقوا.....	۱۶۴
بند نخست - نوبه.....	۱۶۶
بند دوم - صبر و شرم.....	۱۶۷
بند سوم - عبادت و بندگی.....	۱۶۸
۱. نقش روزه در خودکنترلی.....	۱۶۸
۲. نقش نماز در خودکنترلی.....	۱۶۹
۳. نقش زکات و صدقه در خودکنترلی.....	۱۷۱
منابع.....	۱۷۳
منابع فارسی.....	۱۷۴
منابع عربی.....	۱۷۹
مقالات.....	۱۸۰
پایان نامه ها.....	۱۸۱
منابع انگلیسی.....	۱۸۲

پیشگفتار

جرم‌شناسی به عنوان دانش تبیین و کنترل پدیده جنایی، دو هدف عمده را در خصوص جرایم ناهنجاری‌های اجتماعی دنبال می‌نماید. هدف نخست جرم‌شناسی، «تبیین» به معنای شناسایی عوامل فیزی و محیطی تأثیرگذار بر وقوع پدیده جنایی می‌باشد. پس از تحقق هدف تبیین که هدف مقدماتی جرم‌شناسی محسوب می‌شود، جرم‌شناسی به دنبال دستیابی به هدف نهایی مهار و کنترل جرایم و ناهنجاری‌های اجتماعی است. در همین راستا دانش جرم‌شناسی را می‌توان به دو شاخه اصلی تحت عنوان «جرم‌شناسی نظری» و «جرم‌شناسی کاربردی» تقسیم نمود که نیل به هدف مقدماتی جرم‌شناسی یعنی تبیین پدیده جنایی در قلمرو جرم‌شناسی نظری و نیل به هدف دوم و نهایی جرم‌شناسی یعنی کنترل پدیده جنایی در قلمرو جرم‌شناسی کاربردی قرار می‌گیرد.

جرم‌شناسی کاربردی که به دنبال شناخت تدابیر و راهکارهای مهار و کنترل جرایم می‌باشد، به نوبه خود به دو شاخه جرم‌شناسی پیشگیری و جرم‌شناسی بالینی تقسیم می‌شود که تدابیر و راهکارهای ناظر بر وضعیت پیش از وقوع جرم در حوزه جرم‌شناسی پیشگیری و تدابیر و راهکارهای ناظر بر وضعیت پس از وقوع جرم که حوزه اصلاحی و درمانی دارند، در حوزه جرم‌شناسی بالینی قرار می‌گیرند.

نظریه‌های کنترل جرم که بخش قابل توجهی از نظریه‌های جرم‌شناسی و جرم‌شناسی کاربردی را شامل می‌شود، جایگاه ویژه‌ای در میان نظریه‌های جرم‌شناسی به خود اختصاص می‌دهد. وجه مشترک نظریه‌های کنترل جرم در این موضوع می‌باشد که با افزایش تدابیر و اقدامات کنترلی بر فشار ناشی از عوامل سوق‌دهنده افراد به سمت ارتکاب جرم و ناهنجاری‌های اجتماعی فائق آییم. از این‌رو اقدامات و تدابیر مختلفی در راستای مقاوم‌سازی افراد انسانی در مقابل عوامل سوق‌دهنده به سمت انحراف و ناهنجاری پیشنهاد می‌شوند که می‌توان آنها را در

سه دسته کلی شامل: (۱) تدابیر کنترل رسمی؛ (۲) تدابیر کنترل اجتماعی و بالاخره؛ (۳) تدابیر خودکنترلی تقسیم‌بندی نمود.

یکی از انواع پیشگیری‌های غیرکیفری را می‌توان پیشگیری از طریق کنترل درونی اشخاص به حساب آورد که تحقق آن جز با خودسازی فردی میسر نیست و این نوع خویش‌تنداری به عنوان ترمز و مهار انسان از رفتن به سوی تباهی عمل می‌نماید که در اصطلاح به آن «خودکنترلی»، «مهار نفس» و یا در بیان اسلامی و عرفانی به آن «تقوا» می‌گویند و خودکنترلی از منظر لغوی همان واری و بازبینی خود است و اصطلاحاً به این معنی است که فرد توان کنترل رفتارها، احساسات و غرایز خود را با وجود برانگیخته شدن برای عمل داشته باشد؛ به عنوان مثال یک کودک یا نوجوان زمانی را صرف فکر کردن به انتخاب‌ها و نتایج احتمالی رفتار خود بنماید و سپس بهترین گزینه را انتخاب کند. در مجموع می‌توان گفت که خودکنترلی ایجاد حالتی در درون فرد است که او به انجام وظایفش متمایل می‌سازد، بدون آنکه عامل خارجی او را تحت کنترل داشته باشد.

خودکنترلی مفهومی است که جایگاه ویژه‌ای در آموزه‌های دینی و مذهبی دارد و همچنین عرفان اسلامی - ایرانی سرشار از آموزه‌های ناظر بر تدابیر خودکنترلی است. از این رو نویسندگان این اثر بر آن شدند تا از منظر جرم‌شناسی و جرم‌شناسی کیفری به مقوله خودکنترلی در عرفان اسلامی - ایرانی نگاهی نو داشته باشند. امید است اثر حاضر سهمی هرچند کوچک در توسعه علمی کشور در قلمرو دانش ارزشمند جرم‌شناسی داشته باشد.